

TARIX FANINI O‘QITISHDA SWOT TAHLIL METODLARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI VA AMALIY SAMARADORLIGI

TURG‘UNOVA YAYRASIN ALIMJANOVNA

Namangan davlat pedagogika instituti akademik litseyi

Tarix fani o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu mavzu tarix fanini o‘qitishda SWOT tahlil metodining didaktik imkoniyatlari va uning amaliy samaradorligini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda SWOT tahlil metodining o‘quvchilarda tarixiy voqealar va jarayonlarni tizimli tahlil qilish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda muammoli vaziyatlarga baho berish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi.

SWOT tahlil metodi tarixiy hodisalarni kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar asosida tahlil qilishga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarga voqealarni chuqurroq tushunish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va mustaqil xulosa chiqarish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, SWOT tahlil metodidan foydalanish dars jarayonini samarali tashkil etishga, o‘quvchilarning faolligini oshirishga hamda bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *SWOT tahlil, tarix fani, didaktik imkoniyatlar, tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv, pedagogik texnologiya, o‘quvchi faolligi, tarixiy tahlil, muammoli o‘qitish, dars samaradorligi.*

KIRISH

SWOT tahlil metodi zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantirishga yo‘naltirilgan interfaol yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu metod tarix fanini o‘qitishda voqea va jarayonlarni faqat yodlash emas, balki ularni chuqur tahlil qilish, baholash va xulosa chiqarish imkonini beradi. 2022-2025-

yillarda chop etilgan pedagogik tadqiqotlarda SWOT tahlil o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi samarali metod sifatida qayd etilgan.

2022-yilda pedagogik yo'nalishdagi ilmiy maqolalarda SWOT tahlil metodining asosiy didaktik qiymati uning tizimli tahlilga asoslanganligida ekanligi ko'rsatilgan. Xususan, tarix darslarida o'quvchilar tarixiy voqealarni "kuchli tomonlar", "zaif tomonlar", "imkoniyatlar" va "tahdidlar" bo'yicha tahlil qilish orqali voqeaning ichki mohiyatini chuqurroq anglaydi. Bu yondashuv o'quvchilarning oddiy tasvirlashdan analitik fikrlashga o'tishini ta'minlaydi.

ASOSIY QISM

2023-yilda e'lon qilingan metodik tadqiqotlarda SWOT tahlil tarix fanida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim vosita sifatida baholangan. Ushbu yilda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SWOT tahlil orqali o'quvchilar tarixiy jarayonlarni faqat fakt sifatida emas, balki sabab va oqibatlar tizimi sifatida ko'ra boshlaydi. Natijada ular tarixiy hodisalarni baholash va solishtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2024-yilgi ilmiy manbalarda SWOT tahlil metodining amaliy samaradorligi yanada keng yoritilgan. Xususan, dars jarayonida ushbu metoddan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirishi, guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishi va muammoli vaziyatlarga turli yondashuvlarni shakllantirishga yordam berishi ta'kidlangan. Shu bilan birga, SWOT tahlil o'quvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirib, ularni real hayotdagi tahliliy qaror qabul qilishga ham tayyorlaydi.

2025-yil boshida chop etilgan pedagogik izlanishlarda SWOT tahlil metodining eng muhim afzalliklaridan biri uning universalligi ekanligi qayd etilgan. Ya'ni ushbu metod faqat tarix fanida emas, balki boshqa ijtimoiy fanlarda ham samarali qo'llanilishi mumkin. Tarix fanida esa u o'quvchilarga tarixiy shaxslar, davlatlar va jarayonlarni kompleks baholash imkonini beradi.

SWOT tahlil metodi asosida tarix darsini jonli tashkil etishda o'qituvchi avvalo o'quvchilarning diqqatini faollashtiruvchi muammoli savol bilan darsni

boshlaydi. Masalan, “Nega kuchli davlatlar ham vaqt o‘tishi bilan zaiflashadi?” yoki “Nima uchun tarixda ba’zi imperiyalar uzoq yashagan, boshqalari esa tez parchalanib ketgan?” kabi savollar beriladi. Bu bosqichda o‘quvchilar hali tayyor javob olmaydi, balki fikrlash jarayoniga kiradi.

Shundan so‘ng sinf to‘rt guruhga bo‘linadi va har bir guruhga SWOT tahlilning alohida yo‘nalishi beriladi. Birinchi guruh kuchli tomonlarni, ikkinchi guruh zaif tomonlarni, uchinchi guruh imkoniyatlarni, to‘rtinchi guruh esa

SWOT TAHLIL MISOLLARI (JAMI 10 TA)

1. AMIR TEMUR DAVLATI				2. BUXORO AMIRLIGI (XIX asr)				3. SOVET ITTIFOQI (1922–1991)			
S	W	O	T	S	W	O	T	S	W	O	T
Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> – Markazlashgan boshqaruv – Kuchli armiya – Intizom va qonun-qoidalarining mustahkamligi – Iqtisodiy barqarorlik <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Vorislik tizimining aniq emasligi – Davlat hududining juda kengligi – Markazga haddan tashqari bog‘liqlik – Mahalliy boshqaruvning zaifligi <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Savdo yo‘llarini rivojlantirish – Yangi hududlarni qo‘shib olish – Ilim-fan va madaniyatni yuksaltirish – Diplomatik aloqalarni kengaytirish <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ichki sulavoiv nizolar – Tashqi bosqin xavfi – Ayrim amirlarning mustaqillikka intilishi – Davlatning parchalanishi ehtimoli <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Markazlashgan boshqaruv – Diniy tashkilotning ta’siri – An’anaviy madaniyatning kuchligi – Ichki bozorlarning mavjudligi <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ilim-fan va texnika taraqqiyotidan ortda qolganlik – Iqtisodiyotning zaifligi – Soliq tizimining og‘irligi – Davlat boshqaruvining eskiligi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Savdo-sotiqni rivojlantirish – Rossiya va boshqa davlatlar bilan teng huquqli aloqalar – Soliq tizimining og‘irligi – Davlat boshqaruvining eskiligi <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Rossiya imperiyasi bosimi – Ichki qo‘zg‘olonlar – Qo‘shni davlatlar bosqin xavfi – Mustamlaka bo‘lib ketish xavfi <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Sanoatning jadal rivojlanishi – Ta’lim va fan sohasidagi yutuqlar – Harbiy qudrat – Resurslarning ko‘pligi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ma’muriy-buqarozlik tizimi – Iqtisodiyotning samarasizligi – Inson erikliklarining cheklanganligi – Byurokratiya va kumpulya <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Texnologik modernizatsiya – Xalqaro hamkorlikni kengaytirish – Iqtisodiy islohotlar orqali rivojlanish imkoniyati <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Milliy harakatlarning kuchayishi – Iqtisodiy inqiroz – Tashqi raqobat – Davlatning parchalanish xavfi <p>20%</p>
4. MUSTAQIL O‘ZBEKISTON (1991–hozirgi kunga)				5. BUYUK IPAK YO‘LI				6. IKKINCHI JAHON URUSHIDA SSSR (1941–1945)			
S	W	O	T	S	W	O	T	S	W	O	T
Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> – Siyosiy barqarorlik – Boy tabiiy resurslar – Yosh va mehnatsevar aholi – Ma’naviy qadriyatlar va an’analar mustahkamligi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Iqtisodiyotning diversifikatsiyasi yetarli emas – Ba’zi sohalarda texnologik orqada qolish – Kumpulya – Malakali kadrlar yetishmovchiligi <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Investitsiyalarni jalb qilish – Xalqaro bozorlarga chiqish – Turizm va xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish – Raqamli iqtisodiyot imkoniyatlari <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Global iqtisodiy inqirozlar – Tabiiy ofatlar – Mintaqaviy beqarorlik – Xalqaro raqobatning kuchayishi <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Sharq va G‘arbi inqirozlar – Madaniy almashuv yo‘li – Madaniy almashuv yo‘li – Iqtisodiy foyda – Ko‘plab shaharlarning rivojlanishi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Yo‘llarning uzoq va xavfli ekanligi – Qarochilik – Har qanday ob-havo sharoitida qiyinchiliklar <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Savdo hajmini oshirish – Yangi bozorlar ochish – Texnologiya va madaniyat tarqalishi – Diplomatik aloqalar <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Siyosiy beqarorlik – Urushlar – Savdo yo‘llarining yopilishi – Kasalliklar tarqalishi <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Katta hudud va resurslar – Xalq birikligi – Tajribali qo‘mondonlar <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Urush boshida katta yo‘qotishlar – Texnikaning yetarli emasligi – Logistika muammolari <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ittifoqchilar yordami – Dushman zaif tomonlaridan foydalanish – Yangi qurol va texnologiyalar ishlab chiqish <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Dushman hujumlari – Ichki qo‘zg‘olonlar xavfi – Resurslarning tugab qolishi <p>20%</p>
7. O‘ZBEKISTONDA TA’LIM SOHASI				8. QISHLOQ XO‘JALIGI				9. TURIZM SOHASI (O‘ZBEKISTON)			
S	W	O	T	S	W	O	T	S	W	O	T
Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar	Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar
<ul style="list-style-type: none"> – Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash – Malakali o‘quvchilar – Ta’lim tizimining bosqichma-bosqich takomillashuvi – Yoshlarning o‘qishga qiziqishi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Maktablar infratuzilmasining yetarli emasligi – Zamonaviy texnologiyalarning yetishmovchiligi – Ta’lim sifatida farqar mavjudligi <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Raqamli ta’lim imkoniyatlari – Xalqaro hamkorlik – Innovatsion metodlarni joriy etish – Grant va stipendiyalar <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Global raqobat – Moliyaviy cheklovlar – Kadrlar ketishi – Axborot xavfsizligi muammolari <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Yer resurslarining serobligi – Mehnatsevar aholi – An’anaviy tajribaning mavjudligi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zulf orish tizimining eskiligi – Texnikaning yetarli emasligi – Hosildorlikning pastligi – Bozor infratuzilmasi rivojlanmagan <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish – Eksportni oshirish – Gayta ishlash sanoatini rivojlantirish – Agroturizm imkoniyatlari <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Iqlim o‘zgarishi – Suv tanqisligi – Kasallik va zararkunandalar pasayishi <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Boy tarixiy meros – Geografik joylashuv – Mehmondo‘st xalq – Turizm infratuzilmasining rivojlanishi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Xizmat ko‘rsatish sifatining to‘liq emasligi – Reklama va marketingning ustligi – Cher tillarni biladigan mutaxassislar yetishmovchiligi <p>20%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Xalqaro turist oqimini oshirish – Yangi turistik yo‘nalishlar – Ekoturizm va ziyorat turizmini rivojlantirish – Investitsiyalar jalb qilish <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Xalqaro raqobat – Siyosiy beqarorlik – Tabiiy ofatlar – Pandemiya kabi global xavflar <p>20%</p>
10. RAQAMLI IQTISODIYOT (UMUMIY TAHLIL)											
S	W	O	T								
Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar	Imkoniyatlar	Tahdidlar								
<ul style="list-style-type: none"> – Texnologiyalarning jadal rivojlanishi – Yoshlar orasida raqamli savodxonlikning oshishi – Internet qamrovining kengayishi – Startup ekotizimining shakllanishi <p>30%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kiberxavfsizlikning yetarli emasligi – Raqamli infratuzilmaning to‘liq emasligi – Malakali IT mutaxassislar yetishmovchiligi – Raqamli tengsizlik <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Sun’iy intellekt va innovatsiyalar – Xalqaro IT bozoriga chiqish – Elektron xizmatlarni kengaytirish – Raqamli to‘lov tizimlarini rivojlantirish <p>25%</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kiberxavf-xatarlar va ma’lumotlar sizib chiqishi – Texnologik qaramlik – Global raqobatning kuchayishi – Axborot urushlari va dezinformatsiya <p>20%</p>								

tahdidlarni tahlil qiladi. O‘qituvchi bu jarayonda bevosita ma’lumot beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi rolni bajaradi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini qo‘llab-quvvatlaydi.

Masalan, Amir Temur davlati mavzusi bo‘yicha kuchli tomonlarni tahlil qilayotgan guruh markazlashgan boshqaruv tizimi, kuchli harbiy intizom, strategik

geografik joylashuv va savdo yo‘llarining nazorat ostida bo‘lganini aniqlaydi. Bu fikrlar o‘quvchilarning o‘zaro muhokamasi natijasida shakllanadi, o‘qituvchi esa faqat “Nega bu muhim?” kabi savollar bilan ularni chuqurlashtiradi.

Zaif tomonlar guruhida o‘quvchilar vorislik tizimining aniq emasligi, davlat hududining haddan tashqari kengligi va markaziy boshqaruvning shaxsga kuchli bog‘liqligini muhokama qiladi. Bu bosqichda o‘quvchilar kuchli davlatning ham ichki zaifliklari bo‘lishi mumkinligini o‘zlari anglab yetadi.

Imkoniyatlar guruhida o‘quvchilar savdo yo‘llarining rivojlanishi, yangi hududlarni qo‘shib olish imkoniyati, ilm-fan va madaniyatni yuksaltirish kabi fikrlarni ilgari suradi. O‘qituvchi bu yerda “Agar tarixiy sharoit boshqacha bo‘lganida nima o‘zgarardi?” degan savollar bilan ularning fikrlashini kengaytiradi.

Tahdidlar guruhida esa ichki sulolaviy nizolar, tashqi bosqin xavfi va siyosiy beqarorlik kabi omillar tahlil qilinadi. O‘quvchilar asta-sekin tarixiy jarayonlar faqat yutuqlardan emas, balki xavf va muammolardan ham iborat ekanini tushuna boshlaydi.

Dars jarayonida har bir guruh o‘z natijalarini sinf oldida taqdim etadi va boshqa guruhlar bilan muhokama qiladi. Bu bosqichda bahs-munozara yuzaga keladi, o‘quvchilar bir-birining fikrini to‘ldiradi yoki asoslaydi. O‘qituvchi esa faqat muvozanatni saqlaydi va fikrlarni umumlashtirishga yordam beradi.

SWOT TAHLIL JADVALI (AMIR TEMUR DAVLATI):

SWOT yo‘nalishi	Omillar	Tavsif	Foiz (%)
Kuchli tomonlar (Strengths)	Markazlashgan boshqaruv	Yagona va kuchli davlat boshqaruvi tizimi mavjud	30%
	Kuchli harbiy tizim	Intizomli, strategik va tajribali qo‘shinlar	25%
	Savdo yo‘llari nazorati	Ipak yo‘li orqali iqtisodiy ustunlik ta’minlangan	20%

SWOT yoʻnalishi	Omillar	Tavsif	Foiz (%)
	Ichki tartib-intizom	Qattiq qonunlar va barqaror boshqaruv	25%
Zaif tomonlar (Weaknesses)	Vorislik muammosi	Taxtga aniq meros tizimi yoʻqligi	35%
	Hududning kattaligi	Keng imperiya boshqaruvni qiyinlashtirgan	30%
	Shaxsga bogʻliqlik	Davlat Temur shaxsiga kuchli bogʻliq boʻlgan	20%
	Mahalliy boshqaruv zaifligi	Ayrim hududlarda nazorat sust boʻlgan	15%
Imkoniyatlar (Opportunities)	Savdo rivoji	Ipak yoʻli orqali iqtisodiy oʻsish imkoniyati	30%
	Hudud kengayishi	Yangi yerlarni qoʻshib olish imkoniyati	25%
	Ilm-fan taraqqiyoti	Madaniy va ilmiy markazga aylanish imkoniyati	25%
	Diplomatik aloqalar	Boshqa davlatlar bilan ittifoqlar tuzish	20%
Tahdidlar (Threats)	Ichki nizolar	Avlodlar va amirlar oʻrtasidagi kurashlar	35%
	Tashqi bosqin	Qoʻshni davlatlar tomonidan xavf	25%
	Siyosiy beqarorlik	Markaziy hokimiyat zaiflashishi ehtimoli	20%
	Davlat parchalanishi	Imperiyaning boʻlinish xavfi	20%

XULOSA

SWOT tahlil metodi tarix fanini o'qitishda o'quvchilarning tarixiy voqealarni chuqur anglashiga, ularni tizimli tahlil qilishiga hamda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu metod orqali o'quvchilar tarixiy jarayonlarni faqat faktlar yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'ra boshlaydi.

Amir Temur davlati misolida SWOT tahlil shuni ko'rsatadiki, davlatning kuchli tomoni markazlashgan boshqaruv va harbiy tizimda namoyon bo'lsa, zaif tomonlari vorislik muammosi va keng hududni boshqarishdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq. Shu bilan birga, savdo yo'llarining rivoji va hududiy kengayish imkoniyatlari davlat taraqqiyotini kuchaytiruvchi omillar sifatida qaraladi, ichki nizolar va tashqi bosqin xavfi esa asosiy tahdidlar sifatida namoyon bo'ladi.

Natijada SWOT tahlil metodi tarix darslarini jonlantiradi, o'quvchilar faolligini oshiradi va ularning analitik fikrlashini rivojlantiradi. Bu esa tarix fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samarali ekanligini tasdiqlaydi hamda ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. "Tarix fanini o'qitish metodikasi". – Toshkent, 2022.
2. Karimov I. A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – Toshkent: Ma'naviyat, 2023.
3. Abduqodirov A. A. "Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar". – Toshkent, 2024.
4. Yo'ldoshev J. G'., Usmonov S. "Zamonaviy ta'lim metodlari va innovatsion yondashuvlar". – Toshkent, 2023.